

JAN SIEKIERSKI, ŁUKASZ POPŁAWSKI*

Usługi turystyczne jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Słowa kluczowe: rozwój lokalny, obszary wiejskie, turystyka wiejska, agroturystyka

Streszczenie: Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej ma szczególne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich. Obecnie, wśród wielu rodzajów działalności gospodarczej, wszystkie formy turystyki na obszarach wiejskich dynamicznie się rozwijają. Rozwój turystyki wiejskiej jest ważny nie tylko dla wielofunkcyjnego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, ale także dla zachowania środowiska naturalnego. Zachowanie środowiska naturalnego będzie możliwe tylko przy racjonalnym wykorzystaniu zasobów przyrodniczych w turystyce. Przedstawiono opinie wielu naukowców o turystyce na obszarach wiejskich w zakresie definicyjnym i jako formy przedsiębiorczości na wsi.

1. Wstęp

Ludność zamieszkująca tereny wiejskie i zajmująca się rolnictwem żyje w ciszy i spokoju. Z tego też powodu na przestrzeni wielu lat obszary wiejskie stały się także miejscem, do którego chętnie udają się turyści, aby wypocząć. Związane to jest z przejawem tęsknoty m.in. za rodzinnymi stronami i tradycyjnymi wartościami, a także za naturalnym środowiskiem i czystą przyrodą. Agroturystyka zaczęła się mocno rozwijać, kiedy turystyka stała się zjawiskiem masowym, dostępnym praktycznie dla każdego, a środowisko uległo znaczącej degradacji, nie tylko pod wpływem przemysłu, ale także intensywnego rolnictwa i przeinwestowania miejsc atrakcyjnych turystycznie. Zalety turystyki na obszarach wiejskich spowodowały u turystów zapotrzebowanie na alternatywne sposoby spędzenia urlopu. Ponadto

Prof. dr hab. Jan Siekierski – prof. zwyczajny, kierownik Katedry Ekonomii i Studiów Europejskich, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie; dr inż. Łukasz Popławski – Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie.

spadek dochodów z rolnictwa wymusił poszukiwanie przez mieszkańców wsi nowych pomysłów na życie (Siekierski, 2003, s. 198).

W drugiej połowie XX wieku społeczeństwa i rządy wielu krajów przyjęły koncepcje zrównoważonego rozwoju świata. Według polskich przepisów oznacza to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń (Ustawa *Prawo ochrony środowiska*, Dz. U. z 2001 r. nr 62, poz. 627). W tak rozumianym rozwoju, turystyka jest rozwijana i utrzymywana w obszarze (społeczności, środowisku) w taki sposób i na taką skalę, że jest opłacalna w nieokreślonym czasie i nie powoduje degradacji lub zmian środowiska naturalnego (ludzkiego i fizycznego), w którym istnieje, do takiego stopnia, który uniemożliwia pomyślny rozwój i dobro innych przedsięwzięć i procesów (Butler, 2005). Rdzeniem tak rozumianej turystyki jest ekoturystyka, czyli świadoma podróż do miejsc naturalnych, odznaczająca się troską o środowisko naturalne i lokalną społeczność, dostarczająca jednocześnie środków na jego ochronę i podtrzymanie dobrobytu mieszkańców. Formą bardzo pokrewną, równie zaangażowaną i świadomą, z tym, że koncentrującą się na wsi (z jej specyfiką, środowiskiem, tradycjami itp.) jest agroturystyka. Obok, w tej samej lub szerszej przestrzeni, funkcjonuje także turystyka wiejska i turystyka na obszarach wiejskich, wywodzące się ze wspomnianych już letnisk i tzw. wczasów pod gruszą.

W roku 1997 rozpoczęto wdrażać w Polsce Program Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego, obejmujący tworzenie i promocję wyselekcjonowanych produktów markowych z pięciu obszarów turystyki, a także restrukturyzację i zarządzanie turystyką. Jednym z tych obszarów była turystyka wiejska (Machnik, 2008, s. 4). Tym samym uznana została przez ekspertów za jeden z obszarów priorytetowych rozwoju turystyki polskiej.

Agroturystyka jako element wielofunkcyjny rozwój gospodarstw rolnych oraz wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich jest przedmiotem polityki społecznej oraz gospodarczej i rolnej krajów Unii Europejskiej.

Jak podkreśla A. Machnik rozwój eko- i agroturystyki, a także turystyki zrównoważonej, możliwy jest m.in. dzięki ciągle wzrastającemu zainteresowaniu ludzi stanem środowiska i przyrody, przejawiającego się także wzrostem świadomości ekologicznej społeczeństwa i sfer rządzących (2008, s. 4).

Prawidłowo zorganizowana agroturystyka, podobnie jak ekoturystyka, stwarza wiele możliwości zarówno do podnoszenia poziomu wrażliwości na problemy środowiska, jak i zwiększania stopnia wiedzy przyrodniczej. Agroturystyka bazuje na kontakcie człowieka z przyrodą, tym samym może być skutecznym narzędziem czynnej ochrony przyrody. Wybierając ją spośród wielu innych ofert, turyści sy-

gnalizują swoje zainteresowanie środowiskiem, wyrażając jednocześnie nadzieję, że spędzą czas na wypoczynku w harmonii z naturą.

Wielofunkcyjność działań w gospodarstwie rolnym jest obecnie procesem nasilającym się i popieranym przez Unię Europejską. Znaczący spadek dochodów rolników w ciągu ostatnich lat, we wszystkich obszarach gospodarowania, sprawił, że mieszkańcy wsi poszukują nowych przedsięwzięć do realizacji.

Korzyści ekonomiczne gospodarstw rolnych czerpane z samej produkcji rolnej są na ogół niewystarczające dla utrzymania rodziny rolnika na odpowiednim poziomie. Dotyczy to szczególnie drobnych, małoobszarowych gospodarstw rolniczych, działających na gorszej jakości glebach lub w utrudniających uprawę warunkach topograficznych, co najczęściej ma miejsce na terenach pagórkowatych i w górach. Znajdujące się w takich warunkach gospodarstwa rolnicze zmuszone są poszukiwać potrzebnych dochodów z innych, alternatywnych źródeł pozarolniczych, jakimi są przetwórstwo, usługi, a przede wszystkim agroturystyka, będąca skuteczną formą zwiększenia dochodowości gospodarstw rolniczych (Kostuch, Lipski, 2002. s. 20–23). Szczególną potrzebę poprawy sytuacji gospodarstw rolnych obserwujemy w Polsce, gdzie rozwijająca się gospodarka rynkowa postawiła mieszkańców w sytuacji znacznego ograniczenia możliwości zbytu płodów rolnych przy niskich i niestabilnych cenach, a równocześnie rosnących kosztach produkcji, relatywnie dużego bezrobocia, ograniczenia szans awansu życiowego młodzieży wiejskiej oraz obniżenia stopy życiowej.

Można wymienić wiele powodów, dla których podejmowana przez rolników pozarolnicza działalność gospodarcza (agroturystyczna) wynika głównie z przydatności gospodarstwa rolnego – duży, zadbanej dom, przystosowany do udzielania noclegów i wydawania posiłków. Prowadzenie zróżnicowanego gospodarstwa udostępnianego obcym ludziom jest dla wielu rolników sporym problemem mentalnościowym, gdyż są oni nastawieni na produkcję żywności i nie przyzwyczajeni do osób obcych.

Do podstawowych elementów wielofunkcyjnego rozwoju zalicza się (Kamiński, 1995):

- rolniczą działalność produkcyjną,
- pozarolniczą działalność, bezpośrednio związaną z rolnictwem (np. zaopatrzenie w materiały i środki produkcji, usługi produkcyjne, skup, magazynowanie i handel produktami rolnymi),
- pozarolniczą działalność niezwiązaną bezpośrednio z rolnictwem (np. agroturystykę, gospodarke leśną, pielęgnację krajobrazu i ochronę środowiska),
- inną działalność produkcyjną i usługową niezwiązaną z rolnictwem w żadnym stopniu.

W roku 1991 powstały Ośrodki Doradztwa Rolniczego (ODR), których jednym z zadań jest promocja agroturystyki i turystyki wiejskiej oraz wspieranie dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych.

2. Istota agroturystyki

Istotą turystyki jest ruch turystyczny (migracje turystyczne). Według O. Rogalewskiego migracje turystyczne to podróże, jakie ludzie odbywają poza miejsce swego stałego zamieszkania w celach (Rogalewski, 1971):

- wypoczynkowych, dla regeneracji sił fizycznych i psychicznych,
- poznawczych, dla rozszerzenia i pogłębienia znajomości świata,
- uprawiania zmiłowań, wymagających odpowiednich umiejętności i sprzętu oraz posiadania specjalnych uprawnień formalnych (np. myślistwo, żeglarsstwo).

W.W. Gaworecki wśród współczesnych rodzajów turystyki wymienia turystykę (1997, s. 11): krajoznawczą, kwalifikowaną, zdrowotną, motywacyjną, biznesową, alternatywną, religijno-pielgrzymkową, morską, etniczną, polonijną, kulturalną, agroturystykę, weekendową.

W niektórych opracowaniach turystykę wypoczynkową określa się mianem „wypoczynku”, termin „turystyka” odnosząc wyłącznie do turystyki krajoznawczej (wycieczkowej) i specjalistycznej (kwalifikowanej). Innej klasyfikacji turystyki można dokonać, przyjmując za podstawę dwa kryteria: główny cel wyjazdu oraz długość trwania pobytu. Przyjmując powyższe kryteria, ruch turystyczny możemy podzielić na trzy rodzaje (Machnik, 2008):

- pobytowy – związany zazwyczaj z przebywaniem w jednym miejscu,
- wycieczkowy – zróżnicowany czas pobytu w danym miejscu uzależniony od zakresu potrzeb poznawczych, krajoznawczych,
- wypoczynek świąteczny – krótkotrwały, o charakterze rekreacyjnym.

W literaturze przedmiotu bierze się również pod uwagę kryterium podmiotów turystyki, to jest: dzieci, młodzieży, emerytów, mieszkańców miast, wsi, osoby niepełnosprawne itp., a także kryterium okresu wyjazdu – letni i zimowy, sobotnio-niedzielny, posezonalny itp.

3. Definicja agroturystyki i jej rodzaje

Pojęcie agroturystyki pojawiło się w literaturze zarówno światowej, jak i polskiej w ostatni ćwierćwieczu XX wieku. Słowo „agroturystyka” składa się z dwóch członów. Przedrostek „agro” wywodzi się od terminu *agros* oznaczającego rolę i *agronomos* odnoszącego się do zarządzającego majątkiem rolnym, natomiast „turystyka” oznacza formę czynnego wypoczynku poza miejscem zamieszkania, inspirowaną chęcią poznania, wypoczynku, sportu. W literaturze spotyka się szereg definicji agroturystyki. Przykładowo M. Dębniwska i M. Tkaczuk określają agroturystykę jako działalność turystyczną realizowaną w gospodarstwach rolnych lub jako formę turystyki wiejskiej powiązanej bezpośrednio z rolnictwem (Dębniwska, Tkaczuk, 1997, s. 17). E. Tyran przedstawia definicję z pozycji odbiorcy

tej usługi, określając ją jako sposób spędzania wolnego czasu w powiązaniu z działającym gospodarstwem rolnym (2003, s. 18–20).

Agroturystyka adresowana jest głównie do turystów indywidualnych, rodzin lub małych grup turystycznych. Podkreśla się, że nie wymaga rozbudowanej bazy noclegowej, bądź żywieniowej, a może z powodzeniem rozwijać się w oparciu o istniejące zasoby mieszkaniowe. Gospodarstwo rolne i niewykorzystane obiekty inwentarskie oraz przestrzeń rekreacyjna w obrębie gospodarstwa mogą służyć do wypoczynku. Ważne jest, aby uzyskać pożądaną przez turystów standard pobytu zarówno w miejscu zakwaterowania, jak i jego bezpośrednim otoczeniu.

Pojęcie „agroturystyka” rozumiane jest inaczej przez turystów, a nieco inaczej przez świadczących usługi agroturystyczne. Agroturystyka to termin wprowadzony przez przedstawicieli reprezentujących interesy gospodarstw rolnych świadczących usługi turystyczne, tym samym dotyczy pojęcia obejmującego wszelkie rodzaje działalności związane z obsługą turystów, jak i wczasowiczów. Natomiast dla turysty agroturystyka to aktywność turystyczna człowieka zamierzającego odpocząć w środowisku rolniczym, chcącego poznać produkcję rolniczą. Dla świadczących usługi pojęcie agroturystyki oznacza różne formy hotelarstwa, gastronomii, rekreacji, wypoczynku, sportu, a także lecznictwa i rehabilitacji (Sznajder, Przezbórska, 2006, s. 16). W literaturze przedmiotu spotyka się również, że agroturystyka obejmuje również niektóre usługi świadczone przez zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego oraz przez przedsiębiorstwa handlujące produktami rolniczymi. Warto wspomnieć o istotnych cechach charakteryzujących agroturystykę (Stachoń, 2008):

- agroturystyki nie należy utożsamiać z turystyką wiejską, stanowi ona jedynie jej odrębną część,
- istnieje bezpośredni związek agroturystyki z funkcjonującym gospodarstwem rolnym, polegający na wykorzystaniu różnych jego zasobów w procesach zaspokajania potrzeb turystów,
- agroturystyka nie ogranicza się do zakwaterowania turystów, lecz oferuje im cały pakiet usług, w tym różnorodne formy aktywności rekreacyjnej i spędzania wolnego czasu.

Agroturystyka proponuje czynny wypoczynek i jest przeznaczona dla osób poszukujących ciszy, spokoju, bliskiego kontaktu z nieskażoną przyrodą oraz dążących do swobodnego i aktywnego spędzania wolnego czasu, a także poznania nowych ludzi i obyczajów miejscowych, kontaktu z kulturą ludową oraz folklorem. Jest to przeciwieństwo turystyki masowej, gdzie przebywa się w zatłoczonych centrach turystycznych. Obserwowane w Polsce trendy wskazują na wzrastające zainteresowanie agroturystyką, gdzie wieś, las i okoliczne tereny odgrywają coraz większą rolę, a dobrze przygotowana oferta agroturystyczna może stanowić istotną konkurencję dla turystyki masowej.

Trzy główne cechy odróżniają agroturystykę od turystyki konwencjonalnej. Pierwszym wyróżnikiem jest możliwość zaspokojenia potrzeby człowieka związanej z praktycznym uczestnictwem w procesie produkcji żywności, w życiu rodzi-

ny wiejskiej oraz społeczności wiejskiej. Drugą cechą charakterystyczną agroturystyki jest możliwość zaspokojenia poznawczej potrzeby człowieka w zakresie produkcji rolniczej czy etnografii. Agroturystyka stwarza szansę poznania życia ludności wiejskiej, jej kultury i zwyczajów. Trzecim wyróżnikiem agroturystyki jest możliwość zaspokojenia emocjonalnych potrzeb związanych z chęcią bezpośredniego kontaktu ze zwierzętami domowymi, produktami gospodarstwa wiejskiego, zaspokojenie potrzeby przeżycia sielanki wiejskiej związanej z atmosferą wiejskości, ciszą, odgłosami czy nawet zapachami wsi i gospodarstwa (Tyran, 2003, s. 19).

Podstawą idei agroturystyki jest przekonanie, że gospodarstwo rolne jest zasadniczym przedmiotem dostarczającym usługi turystyczne. Posiadając wolne zasoby pracy, taniej żywności czy zakwaterowania, dzięki działalności agroturystycznej może uzupełniać swoje dochody. Gospodarstwa rolne, zwłaszcza te położone na terenach predysponowanych do uprawiania turystyki, niejednokrotnie szybko marginalizują działalność rolniczą na rzecz agroturystycznej (Sznajder, Przezbórska, 2006, s. 16). Na to, co rozumiemy pod pojęciem „agroturystyka” składa się przede wszystkim wynajmowanie pokoi i podanie posiłków. Rolnicy nauczyli się jednak, że to za mało, aby przyciągnąć i zatrzymać turystów na dłużej, starają się więc uatrakcyjnić pobyt wczasowiczów poszerzając ofertę (wakacje w siodle, wypożyczanie rowerów, spływy kajakowe).

Bardzo ciekawą interpretację pojęciową przedstawia A. Machnik. Autorka ta definiuje pojęcia: turystyka wiejska i agroturystyka, których nie można swobodnie stosować zamiennie (Machnik, 2008).

Najszerszym, obejmującym swym zakresem dwa powyższe, jest określenie turystyka na obszarach wiejskich. Turystyka na obszarach wiejskich dotyczy zatem wszystkich form turystyki i sposobów zagospodarowania turystycznego, występujących poza obszarami zainwestowania miejskiego. Obejmuje zarówno turystykę związaną z różnymi formami wypoczynku, krajoznawstwa i turystyki specjalistycznej, korzystającą często z obiektów położonych poza jednostkami osadnictwa wiejskiego, jak i w pensjonatach lub gospodarstwach agroturystycznych, położonych w zabudowie wiejskiej. A zatem turystyka wiejska oznacza wszystkie formy turystyki, które są z życiem wsi bardzo silnie związane i odbywają się w wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej. Nie jest jednak niezbędne, by organizatorem wypoczynku był rolnik lub stały mieszkaniec wsi. Zapewniając uczestnikom ciszę, spokój, czynny odpoczynek w naturalnym środowisku oraz bliski kontakt z ludnością miejscową, proponuje się im rozmaite rodzaje aktywności związane z przyrodą, wędrówkami, turystyką zdrowotną, krajoznawczą, kulturową i etniczną, bezpośrednio wykorzystując zasoby wsi. Jest to pojęcie węższe niż turystyka na obszarach wiejskich. Dotyczy takich form, które nie tylko występują na tych obszarach, ale są silnie związane z życiem wsi, a ich podstawę stanowią miejscowe zasoby przyrodnicze, materialne i ludzkie. Charakteryzuje się niewielką skalą przedsięwzięć, dostosowanych charakterem do środowiska wiejskiego. Agroturystyka natomiast wymaga od turysty także zaangażowania w pewne prace polowe, włączenia się

w rytm życia gospodarstwa itp. (Machnik, 2008). Agroturystykę od turystyki wiejskiej wyróżnia kilka cech:

- przede wszystkim ogranicza się do terenów typowo rolniczych, a nie do terenów wiejskich w znaczeniu administracyjnym,
- wykorzystywane jest budownictwo mieszkaniowe i gospodarcze ludności wiejskiej,
- ważne jest, że wypoczynek odbywa się w otoczeniu przyrodniczym gospodarstwa, a wypoczywający mogą brać udział w czynnościach gospodarskich,
- dochód uzyskany z działalności turystycznej powinien być dochodem dodatkowym.

E. Tyran słusznie zauważa, że największe szanse na zaspokojenie potrzeb turystów ma współdziałanie wielu gospodarstw agroturystycznych, a także osób nie będących rolnikami (2003, s. 28).

Agroturystyka spełnia różnorodne funkcje o dużym znaczeniu zarówno dla ludzi z miast, jak i społeczności wiejskich, a w ujęciu rodzajowym jej funkcje można przedstawić jako (Sznajder, Przezbórska, 2006, s. 20):

- pozyskiwanie dodatkowych źródeł dochodów dla rolników,
- pozyskiwanie dodatkowych dochodów dla gmin, samorządów terytorialnych,
- rozwój lokalnej infrastruktury,
- zwiększenie bazy noclegowej, rozszerzenie asortymentu i podnoszenie jakości oferowanych usług,
- tworzenie dodatkowych miejsc pracy,
- zdobywanie nowych umiejętności i doświadczeń, aktywizacja społeczności wiejskiej,
- przeciwdziałanie masowemu odpływowi ludności z terenów wiejskich,
- większą dbałość o estetykę wsi, domów, ulic,
- możliwości ożywienia wiejskich tradycji, pełniejsze wykorzystanie obiektów na wsi (domy kultury, obiekty sportowe),
- zwiększenie dbałości o środowisko naturalne, ochronę przyrody,
- stworzenie możliwości spotkania innych ludzi, nawiązania kontaktów i więzi społecznych.

Stopniowo, wraz z rozwojem ruchu turystycznego na terenach wiejskich, turystyka staje się elementem jednym z wielu, pobudzającym inicjatywy lokalnych społeczności, przyczyniając się przez to do systematycznej poprawy materialnych warunków bytu rodzin wiejskich. Zaspokajanie różnorodnych potrzeb turystów powoduje potrzebę zespołowych działań społeczności wiejskiej w kreowaniu wszechstronnej oferty turystycznej. Powoduje to w następnej kolejności nabywanie umiejętności i przekonania do współpracy także w innych dziedzinach. W dalszej konsekwencji wywołuje poczucie odpowiedzialności za końcowy efekt działania takiego zespołu i odkrywa lokalnych liderów.

4. Przedsiębiorczość na wsi a turystyka wiejska

Jak już wspomniano, obszary wiejskie Europy, Azji czy obu Ameryk doświadczają wielu problemów, do których zaliczyć należy spadek cen produktów rolnych, opuszczanie terenów wiejskich przez młodzież itp. Wieś zmuszona jest poszukiwać alternatywnych sposobów osiągania dochodów poza działalnością rolniczą, dlatego jedną z ciekawszych szans dla terenów wiejskich uważa się rozwój turystyki, postrzeganej coraz częściej jako źródło dobrobytu. Przez wielu mieszkańców miast obszary wiejskie są postrzegane jako ostoja bezpieczeństwa z piękną przyrodą, gdzie każdy traktowany jest przyjaźnie. Te walory wsi powodują coraz większe zainteresowanie tą nową formą turystyki, jaką jest wypoczynek na wsi. Sprzyjają temu czynniki, takie jak: rosnący poziom wykształcenia, zachęcający do poznania otaczającego środowiska, rosnące zainteresowanie dziedzictwem, tradycją oraz życiem w zgodzie z naturą. Ponadto istnieje świadomość zdrowotna wśród mieszkańców miast zwracająca uwagę na takie wartości, jak: świeże powietrze, czynny i bezstresowy wypoczynek, specjały kulinarne w tradycyjnej kuchni wiejskiej, czy wreszcie poszukiwanie ciszy i spokoju.

Ponadto zaspokajanie różnorodnych potrzeb turystów w zakresie rekreacji i ciekawego spędzania czasu powoduje dalsze możliwości zatrudnienia i dodatkowych dochodów. Usługi w zakresie przewodnictwa wycieczek pieszych, rowerowych czy coraz bardziej popularnych – konnych, organizowanie kuligów i wspólnej zabawy przy ognisku, prezentacja lokalnego folkloru, występy artystyczne, prowadzenie pokazów i nauczanie przyrządzania regionalnych potraw, tradycyjnych sposobów przetwórstwa żywności, lokalnego rzemiosła, to tylko niektóre przykłady nieograniczonych wręcz możliwości przedsiębiorczości mieszkańców wsi poprzez rozwój turystyki na tych obszarach (Stachoń, 2008).

Pobyty turystów na terenach wiejskich powoduje zwiększenie popytu na różnego typu dobra i usługi, który stymuluje rozwój infrastruktury wiejskiej. Wynikiem tego jest powstawanie i reaktywowanie obiektów handlowych i gastronomicznych, komunikacji, usług bankowych i pocztowych. Obiekty, takie jak apteki, stacje benzynowe, stacje obsługi samochodów służą nie tylko turystom, ale także stałym mieszkańcom, przyczyniając się do poprawy jakości życia. Z punktu indywidualnego przedsiębiorcy zapewnia to wyższą rentowność. W dalszej konsekwencji oznaczać to będzie kolejne miejsca pracy i źródła dochodów mieszkańców terenów wiejskich.

Z prawnego punktu widzenia agroturystyka jest formą działalności gospodarczej i podlega ustawie o działalności gospodarczej z 23 grudnia 1988 roku (Dz. U. nr 41, poz. 324 z późniejszymi zmianami) oraz ustawie o usługach agroturystycznych z 29 sierpnia 1997 roku (Dz. U. nr 133, poz. 884). Prawne aspekty działalności agroturystycznej i turystyki wiejskiej dotyczą następujących, podstawowych zagadnień (Sikora, 1999, s. 81):

- obowiązku zgłoszenia do ewidencji nowego rodzaju działalności gospodarczej w świetle przepisów o działalności gospodarczej,

- obowiązku rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych z tytułu osiągniętych dochodów z turystyki,
- zmian sposobu obliczania i opłacania podatku od nieruchomości związanego ze zmianą przeznaczenia pomieszczeń i gruntów na cele turystyczne,
- obowiązku w zakresie ubezpieczenia społecznego związanego z podejmowaniem działalności gospodarczej na własny rachunek,
- obowiązku zgłoszenia usług do statystycznego systemu REGON,
- innych obowiązków administracyjnych, wynikających z ustaw szczególnych (dotyczących przepisów sanitarno-higienicznych, przeciwpożarowych, budowlanych, ochrony środowiska itp.).

Ustawodawca zapisał, że osoba fizyczna prowadząca działalność agroturystyczną nie musi dokonać zgłoszenia do ewidencji oraz odprowadzać podatków z tytułu wynajmu pokoi gościnnych w budynkach mieszkalnych położonych na terenach wiejskich, w gospodarstwie rolnym oraz z tytułu wyżywienia tych osób, gdy liczba wynajmowanych pokoi nie przekracza 5. Zwolnienie to przysługuje także w przypadku, gdy osiągnięte są inne dodatkowe dochody, nie z działalności handlowej.

Gospodarstwa rolne, ażeby zaistnieć na rynku, muszą wykazywać przedsiębiorczość. Czynniki te są również istotne w działalności agroturystycznej. Przedsiębiorcze podejście do agroturystyki wymaga zmiany postawy nie tylko rolnika, ale i nabycia dodatkowych przez niego umiejętności w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem i sprzedażą, poznania działań marketingowych, oraz myślenia kategoriami klienta. Wymaga to również zmiany w myśleniu i działaniu władz lokalnych, działających tam, gdzie położone są te gospodarstwa oraz w postawach społecznych miejscowej ludności. Agroturystyka jest zjawiskiem silnie zdeterminowanym przez realia społeczno-ekonomiczne wsi, a powodzenie jej rozwoju zależy od przeobrażeń ekonomicznych na wsi, od możliwości finansowych i uzyskania wsparcia kredytowego, poza tym od infrastruktury społeczno-gospodarczej gminy, od świadczonych na jej rzecz pomocy ze strony instytucji samorządowych i doradczych (Popławski, 2006, 845–858).

Rozwijając na obszarach wiejskich różnorodne formy turystyki należy pamiętać o wielofunkcyjnym rozwoju gospodarczym wsi. Rolnictwo, przetwórstwo rolno-spożywcze i leśnictwo, rzemiosło i drobny przemysł, usługi nieturystyczne powinno się wspierać w równej mierze co turystykę, gdyż wszystkie dziedziny aktywności gospodarczej są ze sobą sprzężone i warunkują wzajemnie rozwój.

Zachodzące w naszym kraju przemiany gospodarcze i polityczne zmieniają warunki życia i pracy na wsi. Na tereny wiejskie wprowadza się nowe dziedziny gospodarcze, dające zatrudnienie ludności oraz pozwalające na uzyskiwanie w gospodarstwach dodatkowych dochodów. Oprócz poziomu dochodów największy wpływ na warunki życia mieszkańców wsi ma stopień wyposażenia w urządzenia infrastruktury. W ostatnich latach szczególnie duży postęp dokonał się zwłaszcza w zakresie wyposażenia terenów wiejskich w wodociągi, telefony i gaz przewodowy,

nastąpił także znaczący rozwój placówek handlowych i usługowych. Czynnikiem sprzyjającymi pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich są: niższa cena ziemi, tańsza siła robocza, stosunkowo dobry stan środowiska przyrodniczego, niższy poziom przestępczości, naturalne predyspozycje terenu do realizacji niektórych form działalności gospodarczej, w tym agroturystyki. Problemami na tych terenach są na pewno pogłębiające się różnice w dziedzinie ochrony zdrowia, oświaty i kultury.

Wymieniając liczne korzyści, jakie dla obszarów wiejskich przynosi rozwój turystyki, należy zwrócić również uwagę na mogące powstać zagrożenia środowiska naturalnego, zwłaszcza w przypadku dużych koncentracji ruchu turystycznego. Podobnie jak nadmierna ilość turystów szkodzić może środowisku przyrodniczemu, tak też ich pobyt na terenach wiejskich może destabilizować lokalne środowisko społeczno-kulturowe oraz zakłócać wiejski rytm życia i pracy, rodzić konflikty, wskutek przenoszenia na wieś miejskiego stylu życia i innego systemu wartości. Oczywiście wymienionym zagrożeniom można skutecznie zapobiegać poprzez umiejętne zarządzanie turystyką i przestrzeganie zasad jej zrównoważonego rozwoju (Strzembicki, 2000).

Z agroturystyki wynikają korzyści socjopsychologiczne i ekonomiczne. Korzyści socjopsychologiczne dotyczą aspektu mentalnościowego, to jest zwiększenia szacunku dla pracy rolnika, oraz wzajemnego przenikania się kultury miejscowej i osób przyjezdnych. Korzyści ekonomiczne agroturystyki łączą się z rozwojem gospodarstw rolnych, wsi i gminy poprzez dodatkowe dochody gospodarstw rolnych oraz samorządów. Agroturystyka jest źródłem powstania i rozwoju dodatkowego rynku zbytu na produkty żywnościowe i różnego rodzaju usługi miejscowe (rękodzielnictwo, rzeźbiarstwo). Równocześnie jest szansą rozwoju infrastruktury społeczno-ekonomicznej i technicznej gminy (dróg, oczyszczalni ścieków), a przez to wpływa na podwyższenie poziomu życia ich mieszkańców, oraz na dodatkowe zatrudnienie bezrobotnych (Popławski, 2006).

5. Podsumowanie

Pomimo licznych możliwości rozwoju agroturystyki związanych m.in. z dużą atrakcyjnością przyrodniczo-krajobrazową Polski, ta forma nie osiągnęła jeszcze swoich możliwości rozwojowych. Głównym powodem jest sezonowość polskiego produktu turystycznego, a istniejące już gospodarstwa spełniają w większości jedynie podstawowe funkcje, czyli zapewnienie miejsc noclegowych i gastronomicznych. Ważnym zagadnieniem wydaje się więc zagwarantowanie turystom bogatej oferty, umożliwiającej skorzystanie z różnorodnych form aktywności ruchowej, takich jak: wycieczki piesze, rowerowe, konne, kajakowe oraz możliwości poznania nowych, ciekawych miejsc, kontaktu z przyrodą, kulturą ludową itp. Agroturystyka i turystyka wiejska, mimo długich tradycji, wciąż są nowym wyzwaniem dla rolni-

ków i turystów. Nieporozumienia, które narosły wokół definicji, trudności finansowe polskiego rolnictwa, obawy natury psychologicznej oraz brak cech przedsiębiorczych u osób na wsi nie ułatwiają podjęcia decyzji o przekształcaniu gospodarstwa w agroturystyczne. Znaczna część turystów wciąż jest bardziej zainteresowana wyjazdami zagranicznymi niż poznawaniem specyfiki wsi, jej tradycji, krajobrazu, obszarów przyrodniczych i zabytków. Z roku na rok jednak wrasta liczba gospodarstw agroturystycznych. Należy zaznaczyć, że rośnie popyt na usługi agroturystyczne, ale te profesjonalne, wyspecjalizowane, przemyślane, o wysokim standardzie. Podkreśla się, że dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze polskich obszarów wiejskich jest bogate, wyróżniające się w Europie i wciąż atrakcyjne dla turystów, dlatego istnieją dalsze szanse rozwoju tej formy turystyki w Polsce.

Bibliografia

- Butler R. 2005. *Problemy miejsc recepcji turystycznej ze zrównoważonym rozwojem*. W: R. Winiarski, W. Alejski (red.). *Turystyka w badaniach naukowych*. Kraków: Wyd. AWF; Rzeszów: WSiLZ. ISBN 83-89121-02-6, 83-89121-12-3.
- Dębniwska M., Tkaczuk M. 1997. *Agroturystyka – koszty, ceny, efekty*. Warszawa: Poltext. ISBN 83-86890-32-0.
- Gaworecki W.W. 1997. *Turystyka*. Warszawa: PWE. ISBN 83-208-1075-2.
- Kamiński W. 1995. *Warianty wielofunkcyjnego rozwoju wsi – uwarunkowania przestrzenne*. W: *Wielofunkcyjny rozwój wsi w aspekcie przewyższania przeludnienia agrarnego*. Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja, nr 295, z. 43. Kraków: AR.
- Kostuch R., Lipski C. 2002. *Agroturystyka jako dodatkowe źródło dochodu w gospodarstwie rolnym*. „Wieś i Doradztwo” nr 1.
- Machnik A. 2008. *Rozwój działalności agroturystycznej w gospodarstwach rolnych*. Poznań: Dom Wydawniczy Harasimowicz.
- Popławski Ł. 2006. *Bariery i szanse rozwoju turystyki na obszarach chronionych w opinii mieszkańców województwa świętokrzyskiego*. W: *Uwarunkowania przedsiębiorczości – aspekty ekonomiczne i antropologiczno-społeczne*. Pod red. nauk. K. Jaremczuka. Monografie PWSZ. Tarnobrzeg: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa. ISBN 83-89639-20-3.
- Rogalewski O. 1971. *Podstawy zagospodarowania turystycznego Polski*. „Ruch Turystyczny” nr 1–2.
- Siekierski J. 2003. *Ważniejsze tendencje rozwojowe turystyki wiejskiej na przełomie wieków*. W: *Turystyka w Polsce w warunkach integracji europejskiej i globalizacji rynku światowego*. Pod red. I. Jędrzejczyk i W. Mynarskiego. Katowice: Wyd. AWF.
- Sikora J. 1999. *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*. Warszawa: WSiP. ISBN 83-02-07310-5.
- Stachoń W. 2008. *Perspektywy rozwoju agroturystyki w Polsce na przykładzie wybranych gmin powiatu tarnowskiego*. Praca magisterska pod kierunkiem Ł. Popławskiego. Maszynopis niepublikowany. Katedra Ekonomii i Studiów Europejskich MWSE w Tarnowie.
- Strzembicki L. [2000]. *Uwarunkowania rozwoju agroturystyki i usług towarzyszących na obszarach wiejskich*. [online, dostęp 2009-10-14]. Dokument dostępny na stronie internetowej Regionalnego Centrum Informacji Europejskiej w Łodzi: <http://www.rcie.lodz.pl/tematy.html>.
- Sznajder M., Przezgórska L. 2006. *Agroturystyka*. Warszawa: PWE. ISBN 83-208-1607-6.
- Tyran E. 2003. *Agroturystyka, czyli Mieszczuchy na wsi*. „Aura” nr 4.

Tourist Services as a Form of Enterprise in Rural Areas

S u m m a r y: The development of agro-tourism in Poland in recent years has been significant, which creates the urgent need of dealing with that issue. The main development force of the agro-tourism is the search for the additional income sources of farmers.

The agricultural tourism means not only the income source for a farmer alone, but also for related areas such as: handcraft, gastronomy, food processing, trade and other services. As a consequence it will lead to the professional specialization of country dwellers and n improvement in the labour market. Beside the social advantages one can also mention economic ones. The tourism stimulates the development of transport infrastructure and its backup.

The development of the tourist industry in rural areas creates an alternative for non-farming employment.

K e y w o r d s: local development, rural areas, agro-tourism, agricultural tourism
